

УДК 008:27-14:29

ГАЛУЩАК Мар'яна – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна (mary_jane_83@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5088-8701>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.36.154285>

ПОСТСЕКУЛЯРНИЙ ПРОЕКТ СУЧАСНОСТІ

Анотація. У статті основна увага зосереджена на особливостях постсекулярної ситуації в умовах постмодерністського світобачення. Сьогодні намітилася тенденція масового зростання інтересу до релігійного дискурсу, але це зацікавлення, набуваючи форм масовості, втрачає сакральний винятковий статус. Усе більше розмиваються межі сакрального і профанного, втрачається первинна релігійна цілісність, тим самим на світовій арені популярності набувають нові нетрадиційні релігійні рухи, які приваблюють до себе інноваційністю методів роботи зі своїми «віруючими» і будуються за принципом комерційної корпорації.

Ключові слова: культура, смерть Бога, сакральне, профанне, секуляризація, постсекуляризація, церква, безрелігійна свідомість, фальшива мораль, мультикультуралізм.

Постановка проблеми. В усі часи релігія поставала важливою сферою існування людського духу, забезпечуючи цілісність та цільність існування людини, надаючи глибинного і сакрального смислу людській сутності й існуванню. Криза релігійності, яку переживає сучасне суспільство, є характерним наслідком зміни однієї світоглядної парадигми на іншу. Відмова від традицій і цінностей Нового часу має в собі значне філософське підґрунтя, коріння якого сягає ще часів античності, а саме: софісти висувають у поле розгляду філософії такі близькі постмодерністам принципи: релятивізму, плюралізму та заперечення будь-

якої об'єктивної істини, які стали визначальними чи не в кожній області людської діяльності та існування.

Актуальність означеної проблеми засвідчена в основному тим, що сьогоднішній стан релігії та релігійності зокрема, у європейському суспільному просторі і в житті окремого індивіда відіграє доволі неоднозначну роль, багато в чому невизначену, яка виражається радше своїми функціональними властивостями, ніж реальними скеруваннями до дії. Святі тексти майже втрачають сакральний сенс, все більше стаючи джерелом та матеріалом різноманітних досліджень істориків, лінгвістів, культурологів, релігієзнавців.

Суперечки з приводу а-релігійного статусу сучасності і незгасимої людської потреби мати щось «святе» у своєму житті поставали не раз, але особливість сьогоднішньої ситуації у тому, що нам доводиться жити після низки смертей, якими характеризується наша епоха «пост», і першою такою смертю стало ніцшеанське «вбивство Бога», яке возвістило нам, що стоїмо на порозі якісно іншої доби. Зміст нової епохи виражається у тому, що «Бог мертвий, великі цілі потускніли, але *всьому світу на це плювати*; ось де радісна новина, ось де межа передбачень Ніцше щодо занепаду Європи. Відсутність смислу, загибелі ідеалів не призвели, як це можна було очікувати, до нових скорбот, ще більшого безсмысла, ще більшого песимізму. Цьому все ще релігійному і трагічному образу протистоїть ріст всезагальної апатії... <...> Перед нами байдужість, а не метафізична скорбота» [9, с. 60–61].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Якщо філософемою «Бог помер» характеризується секулярний стан культури як ситуація Модерну, то остання третина ХХ – початок ХХІ ст. означені ситуацією постсекулярності як нової релігійної свідомості: характерний префікс «пост» відразу відсилає до постмодерну, але у цьому випадку його можна розуміти без парадоксальності – як засвідчення нової епохи, що йде за секулярною, а значить у чомусь відмінняє, перериває її: оскільки секулярна епоха ворожа до релігії, то постсекулярна епоха повертає увагу до неї.

Постмодерністське ставлення до релігії загалом визначається двома підходами: 1) релігійним, тобто вважається, що ніякі цінності без присутності релігійної свідомості бути утверджені

не можуть; ці ідеї можна знайти в працях західних мислителів – Р. Генона, Г. Кюнга, Х. Кокса, К. Барта, Дж. Ваттімо, Дж.Е. Вейза, М. Вебера, Д. Белла, Е. Жильсона, П. Бергера, Г. Рормозера, Х. Яннараса, О. Клемана, де чітко показані наслідки раціоналізації західного християнства, кризи релігійного світовідчуття, а також розкрита роль Церкви в сучасному світі та інші аспекти релігійності (християнства зокрема) сучасного суспільства; 2) позарелігійний, який не лише стверджує можливість формування ціннісних установок поза релігійною свідомістю, але і пропонує позарелігійні форми влаштування людського життя; саме таку позицію щодо релігійності висловлюють М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ж. Бодрійяр, Ж. Батай. Не менше зацікавлення викликають і праці класиків російської релігійної думки, таких як М. Бердяєв, С. Булгаков, В. Соловйов, С. Франк, які намітили ті тенденції розвитку кризи релігійності, яка охопила все західноєвропейське суспільство. Сьогодні значне місце в аналізі означеної проблематики займають і доробки сучасних російських та українських мислителів, що аналізують роль релігії і Церкви у житті сучасного суспільства, показують ті труднощі, які переживає християнство сьогодні. Ці та інші аспекти знаходимо у Г. Флоровського, С. Хоружого, С. Аверінцева, Ю. Бохенського, митрополита Сурозького Антонія, В. Зеньковського, Д. Узланера, О. Гараджі, М. Торбург, О. Кирлежева, М. Епштейна, Г. Померанца, Т. Горічевої, А. Здор, А. Зубова, А. Журавського, О. Морозова, В. Подороги, А. Колодного, О. Саган, В. Бодак, С. Кримського, В. Лімонченко, О. Ткаченка та інших.

Концепт постсекулярності у співвідношенні з секулярною епохою став предметом прискіпливого розгляду з підстав найрізноманітніших установок свідомості у Д. Капуто, Д. Милбанка, О. Клемана, П. Бергера, Х. Кокса, Х. Мартінеза, С. Гренца, Ю. Габермаса, А. Юдіна, А. Даненберга, А. Денисенка, А. Киришева, А. Морозова, І. Петрової, М. Старокожевої, Д. Узланера. Спираючись на ці дослідження, можна зафіксувати декілька рівнів осмислення. По-перше, розуміння постсекулярності як нової ситуації західних суспільств, у якій секуляризація досягла завершеності і принцип світськості остаточно почав домінувати. Причому така установка характерна не тільки для світського філософування Ю. Габермаса, але й для релігійного. Наступний рі-

вень не суперечить першому і певною мірою включає його: ситуація після секуляризму створює нові умови й можливості для плідної зустрічі світської думки та релігійної (Ю. Габермас, У. Еко, Ф. Бергедер).

Відновлення інтересу до релігійних проблем витлумачується як нова хвиля релігійності, що ставить перед християнством завдання відновлення домінантності теологічного дискурсу (Д. Капуто, Д. Мілбанк, А. Денисенко), що зовсім не обов'язково має вести до клерикалізму та фундаменталізму.

Мета статті – розглянути особливості становлення постсекулярності як деякої нової світової ситуації у житті західноєвропейських суспільств, яка принесла з собою якісно інше світовідчуття і погляд на ті соціокультурні та релігійні процеси, які мають місце сьогодні. **Предметом** розгляду буде аналіз особливостей постмодерної релігійної свідомості, де постсекулярні тенденції мають змогу повною мірою проявити себе.

Виклад основного матеріалу. Тема ролі релігії у сучасному світі, її вплив на формування світоглядно-ціннісних установок людини є і завжди була однією з найактуальніших, тому обсяг літератури достатньо значний і ґрунтовний.

Сьогодні доводиться констатувати, що західна цивілізація, яка виникала як складний синтез античності, християнства і секулярної, але заснованої на християнських цінностях, думки, дає підстави для багатьох мислителів вважати її безрелігійною, такою, що втратила цікавість до проблем моралі та істини, до проблем смерті та потойбічного життя, що не вірить ні в Біблію, ні в будь-які інші духовні авторитети, як наслідок – виникнення відносних цінностей, які, зі свого боку, постають результатом відносності істини. Як зазначає Д. Вейз, люди грішили завжди, але при цьому усвідомлювали гріх, неправду свого вчинку, сьогодні ми теж зустрічаємось з аморальною поведінкою, але при цьому визначальним фактором є втрата морального критерію. І ця ситуація стосується не лише окремого індивіда, але і Церкви загалом, де помітне не просто знецінення та руйнування моральнісних принципів, але насамперед їхнього розуміння, бо, як виявляється, «абсолютних понять не буває» [4], а значить утверджується відносність і моралі, і моральності, і духовних цінностей, і всього іншого.

Цю ж тенденцію фальшивої моралі відзначає і П. Бьюкенен, говорячи про те, що сьогодні святотатство, сварки, вульгарність повністю припустимі, навіть в прайм-тайм по телевізору, але при цьому жартувати на «етнічні теми» забороняється під страхом найсуворіших покарань [3, с. 68–77], тобто відбувається пряма підміна цінностей та моралі в душі постмодерної мультикультурності. Отже, безрелігійна свідомість сьогодні постає однією з головних небезпек європейсько-християнської цивілізації, ставши набутком сучасного суспільства, широко проявившись у масах.

Масова культура витіснила собою високу культуру з її абсолютними цінностями, натомість утворивши її замітники, т.зв. псевдокультури зі своїми псевдорелігійними цінностями, які більше не «працюють». За словами польського дослідника стану сучасної культури З. Краснодембського, християнство зустрілося з найсильнішим ворогом – тривіальною масовою культурою, з культом ненаситного споживацтва, коли пункти відеопрокату стають конкурентами костелам, Захід з'являється в образі тривіальної масової культури та все більше асоціюється зі споживацькими продуктами [7, с. 160]. Саме в цьому плані ведеться мова про роль та вплив релігійних інститутів у суспільстві. Місце і роль Церкви у постмодерному світі, інтерес до цієї проблеми яскраво засвідчений у такому масовому виді мистецтва, як кіно: починаючи від фільмів Брессона (50–60 рр.) до стрічок останніх років – «Монахія» Г. Ніклсу. «Рай. Віра» У. Зайдля, «Філомена» С. Фрірза, «За пагорбами» К. Мунджіу, «В ім'я» М. Шумовські, «Голгофа» Д. Макдонаха, «Іда» Павліковського. З позицій постмодерної свідомості Церква зазнає переоцінки як соціальна інституція, що домінує, докорінно змінюючи свої правила, норми та канони, все більше відхиляючись від першопочаткової традиційної конституції, прагнучи пристосуватись та остаточно не втратити впливу у сучасному мінливому світі. Для епохи постмодерну показові праці з назвою «Церква і постмодернізм. Як знайти місце у церкві Ліутару, Фуко й Деррида?» (Д. Сміт), «Різдво в епоху постмодерну. Втопившись боротися з релігією, секулярний світ обирає нову тактику: симуляцію релігійності» (Д. Разумовський).

На сьогодні маємо можливість спостерігати, наскільки сучасна культура віддалилася від Церкви, стаючи одночасно все більш незалежною від людини, віддаляється від неї, намагається рухатися своїми силами, тобто стає чимось повністю автономним. І навіть якщо й припустити, як вважає В. Зеньковський, що відділення окремих сфер культури є просто ознакою її зрілості [5, с. 154–155], то це говорить лише про те, що людський дух втратив свою еднаючу силу. Єдиною силою, яка може з'єднати воедино різноманітні сфери духу, може бути лише жива релігійна віра. Але сьогодні «віра майже зовсім відірвана від культури, закрита від творчого життя духу. Так звана “автономія” культури, принципова її “свобода” від релігійних вірувань, її незалежність від віри, від Церкви, прирікає культуру на безсилля» [5, с. 155].

Цієї ж ситуації торкається Г. Флоровський, який стверджує, що «в основі нашої сучасної кризи лежить саме відхід від християнства», і в результаті цього ми виявилися у стані безвір'я, а наша епоха – це «епоха невпевненості, заплутаності і відчаю». А все тому, що люди втратили будь-яку віру [12, с. 651]. За висловом Ю. Габермаса, секуляризм науково дискредитував суть віри, призвівши до того, що «статус релігійної традиції настільки хиткий, що вона вважається такою, яка не заслуговує ніякої серйозної уваги; така позиція змушує “наступників Просвітництва” вести жорстку полеміку з релігійними діячами і організаціями, які все ще претендують на важливу роль у суспільному житті» [13]. Коли ми ведемо мову про постсекулярну епоху, нам слід мати на увазі, що йдеться про нову соціокультурну ситуацію, яка, на відміну від секулярної епохи, де чітко можна побачити «релігійне» і «не-релігійне», розмиває будь-які межі між цими двома поняттями, відповідно, сьогоднішній світ не можна назвати суто християнським чи нехристиянським, «з невиломною амбівалентністю, як в сутінках, з легкістю хамелеона, одне перепливає в інше» [10, с. 87]; «вувька церковна огорожа знята, до розуміння божественного одкровення допущені всі, неможливість входження в реальні взаємовідносини з ним компенсується іронією, релігія стала продуктом споживання – споживання ж завжди знищує те, що споживається» [8, с. 55].

Постмодерн тільки посилює плюралізм, дозволяючи релігії бути всім і поряд з усім, і в цій ситуації все постає рівним

всьому і має однакову цінність, тобто немає більше ні секулярного, ні релігійного – все може бути як сакральним, так і профанним. Тобто, особливість постмодерної релігійної свідомості проявляється у тому, що релігія, існуючи в сфері абсолютного культурного плюралізму, різом та симулякрів (сама при цьому стаючи «симулякром»), втрачає свою первинну цілісність та ділиться на дріб'язкові прояви релігійності, які стають на одну сходинку з традиційними релігіями. Але саме в цій ситуації тотального плюралізму криється значна небезпека, яка полягає в тому, що «існує надто багато суперечливих вірувань», відповідно, основна проблема сьогодишньої доби уже не в напружених стосунках між «вірою» і «невір'ям», а у віруваннях, які змагаються між собою [12, с. 651]. Нетрадиційні релігії приваблюють інноваційністю своїх методів у роботі зі своїми «віруючими» і будуються за принципом комерційної корпорації. Нові релігійні рухи стають все агресивніше налаштовані до традиційних релігій, створюють їм жорстку конкуренцію, і у своїй діяльності схожі на «ринок спиритичних товарів». Відповідно, релігія втрачає свій вплив у просторі суспільних структур, втрачає статус єдиної надсистеми і стає лише однією із підсистем у низці інших [11]. Звідси, постмодерн, будучи на перший погляд цілком лояльним до питань релігії, насправді постає першою небезпекою на шляху будь-якої релігійності, адже, на відміну від секуляризму, який прагнув обмежити права релігії, постсекуляризм постмодерну впускає релігію у себе, даючи їй повну свободу і тим самим «розчиняє» її у собі. Ця нова небезпека, яка криється у спокусі свободою, ставить перед нове завдання – подолати цю небезпеку зсередини релігійної традиції [6], знайти точки дотику для спільних міркувань та роздумів, подолати потенційні перепони для евангалізації, такі як так звана етнічна ідентичність, неблагополучні відносини, нездатність спілкуватись із зовнішнім світом [4].

Особливо суттєвим є таке розуміння постсекулярної епохи, коли прийнятий факт здійсненості секуляризації, але водночас з цим зафіксована незнищуваність того виміру людського буття, що традиційно засвідчується релігійною свідомістю, і внаслідок цього релігія постала перед складним вибором: або померти, або секуляризуватися, тим самим визнавши перевагу світського у світі і його самодостатність. За словами Г. Рормозера,

теологи, перелякавшись того, що їх вплив зникає, почали активно переходити на бік секуляризаторів, «вони почали з самих себе і секуляризували все, що в здобутках християнської догматики от уже два тисячоліття практично не піддавалось сумніву» [10, с. 82]. Для постмодерну стає характерною перверсія самого християнства. Такі мислителі, що випадали зі свого часу, як С. К'єркегор та Ф. Ніцше, констатували дехристиянізацію самого християнства і у XIX ст., а у XX ст. секуляризація як основна подія, що відбулась всередині християнського світобачення і світовідношення, засвідчена багатьма. За словами В. Зеньковського, болючий розрив між тим, чим живе, чого шукає в своїй глибині душа, і тим, чим заповнюється сучасна свідомість, є, звичайно, прямою зрадою сучасним розумом Христа. Таємниці буття піддаються детальному аналізу зі сторони людини, на зміну сакральному приходять профанне, священну віру змінює аналітичний розум. Але ця перемога знання, на думку мислителя, ця впевненість у собі сучасної людини і усвідомлення її влади над сліпими процесами природи, – все це і прикріплює свідомість людини до видимого і чуттєвого буття. Цим живе наша епоха – і біда її у тому, що в ній роз'єднані знання і віра, наукове дослідження і шукання Бога [5, с. 155].

«Смерть Бога» як «основний проект» нової історії та Нового часу у сучасній культурі постмодернізму трансформувалась, зі свого боку, в «смерть теології». На зміну теології приходять так звані «приватні теології» – теологія «смерті Бога», теологія фемінізму, теологія прогресу, теологія роботи тощо, тобто релігія постає приватною справою як кожного зокрема, так і певних соціальних спільнот. Теологія, робить висновки К. Барт, поставила на місце Одкровення Бога «релігію людини», яка в своїй основі не має майбутнього [1, с. 4], а церква надто зайнята утвердженням свого авторитету та впливу у світській сфері, щоб мати достатній духовний вплив на умі не лише суспільства загалом, але і на душу окремого індивіда. На цьому моменті зосереджує увагу П. Бергер, який вважає, що головними причинами кризи Церкви у Європі, є не секуляризація, а «плюралізм, тобто втрата Церквою монополії, якою вона володіла в сфері визначення духовних цінностей і орієнтирів» [2]. Учений стверджує, що релігія, яка перейшла у сферу приватного життя, стає справою

«вибору» або «переваги» окремої людини, або атомарної сім'ї і як *факт* позбавлена об'єднувальної властивості. Така приватна релігійність, якою б «реальною» вона не була для окремих прихильників, не здатна уже виконувати класичне завдання релігії, а саме створення загального універсуму, в якому все соціальне життя дістає загальнозначимий вищий смисл [2]. Саме з таких позицій стають переконливими твердження П. Бьюкенена, який вважає, що Захід опинився у ситуації цивілізаційної безпомічності, а роль церковників спотворилася до непізнаваності, бо вони благословляють клуби гомосексуалістів, а християнські символи і свята відмінені за непотрібністю [3, с. 69–71]. Відмовляючись трактувати релігію як джерело трансцендентних смислів, сучасне суспільство надає їй більш практичної функції: вона має допомагати індивіду самоідентифікуватись з практичними наслідками своєї діяльності. Таке розуміння дає більшу змогу для особистісного вибору людини. Але водночас ця особистісна релігійність містить негативний елемент, тобто у людини розвивається споживацька установка у ставленні до релігії, яка проявляється у принципі «Що це мені може дати?», відповідно людина – підлаштовує релігійні установки під себе [11].

Висновки. Світ, в якому ми сьогодні живемо і який на перший погляд здається повністю освоєним, постає чужим для нас, людина відчуває самотність й безпорадність перед своїм майбутнім й глибинами себе самої. Тому проблема духовності, наверненість нашого сучасника на шляхи Духу є не теоретичними пошуками, а цілком практичним завданням і первинною потребою людини ХХІ ст., бо сьогодні, як і колись, залишається не менш актуальним вчитися розрізняти звичайні речі – добро і зло, радість і горе, любов і ненависть – і відводити їм місце у своїй душі, бо міра розрізнення одного від іншого засвідчує міру нашої людяності, утверджує Людину в нас самих, засвідчує те, що ми не лише істоти, яким властивий інстинкт виживання, але що всередині нас є й інше, духовне начало, яке ставить людину на щабель вище від інших живих істот, а значить – у ситуацію відповідальності.

Література

1. Барт К. Церковная догматика / К. Барт ; пер. с нем. В. Витковский. – М. : Библиейско-богословский институт св. ап. Андрея, 2007. – Т. 1. – 560 с. – (Современное богословие).
2. Бергер П. Церковь как предприниматель [Электронный ресурс] / П. Бергер ; пер. с нем. А.Р. Потемкин. – Режим доступа : http://www.ng.ru/ng_religii/2003-08-06/7_strategy.html.
3. Бьюкенен П.Дж. Смерть Запада / П.Дж. Бьюкенен ; пер. с англ. А. Башкиров. – М. : ООО Издательство АСТ, 2003. – 444 с.
4. Вейз-младший Дж.Э. Времена постмодерна [Электронный ресурс] / Дж.Э. Вейз-младший ; пер. с англ. Е. Терехина. – М. : Фонд «Лютеранское Наследие», World Wide Printing, 2002. – 239 с. – Режим доступа : http://tovbin.ucoz.ru/load/dzhin_ehdvard_vejz_ml_vremena_post_moderna/5-1-0-204.
5. Зеньковский В. Наша эпоха / В. Зеньковский // Христианская мысль. – 2006. – № 3. – С. 154–177.
6. Кырлежев А. Постсекулярная эпоха [Электронный ресурс] / А. Кырлежев // Континент. – 2004. – № 120. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/continent/2004/120/>.
7. Краснодембський Зд. На постмодерністських роздоріжжях культури / Зд. Краснодембський ; пер. з польськ. Р. Харчук. – К. : Основи, 2000. – 196 с.
8. Лимонченко В. Опыт философской аналитики антропологического дискурса в православии : монография / В. Лимонченко. – Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. – 482 с.
9. Липовецки Ж. Эра пустоты: эссе о современном индивидуализме / Ж. Липовецки ; пер. с фр. В. Кузнецов. – СПб. : Владимир Даль, 2001. – 336 с. – (Университетская библиотека).
10. Рормозер Г. Ситуация христианства в эпоху «постмодерна» глазами христианского публициста / Г. Рормозер // Вопросы философии. – 1991. – № 5. – С. 75–86.
11. Узланер Д. В каком смысле современный мир может быть назван постсекулярным [Электронный ресурс] / Д. Узланер // Континент. – 2008. – № 136. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/continent/2008/136/u20.html>.
12. Флоровский Г. Вера и культура / Г. Флоровский // Флоровский Г. Затруднения историка-христианина. Вера и культура : избранные труды по богословию и философии / Г. Флоровский. – СПб. : РХГИ, 2002. – С. 650–670.

13. Хабермас Ю. Против «воинствующего атеизма». «Постсекулярное» общество – что это такое? [Электронный ресурс] / Ю. Хабермас ; пер. с нем. И. Фридман // Русский журнал. – Режим доступа : <http://www.russ.ru/pole/Protiv-voinstvuyushego-ateizma>.

References

1. Bart, K. (2007). *Tserkovnaia dogmatika [The Church dogmatics]*. (V. Vitkovskii, Trans.). (Vol. 1). Moscow: Bibleisko-bogoslovskii institut sv. ap. Andreia [in Russian].
2. Berger, P. (n.d.). *Tserkov kak predprinimatel [The Church as an entrepreneur]*. (A.P. Potemkin, Trans.). Retrieved from http://www.ng.ru/ng_religii/2003-08-06/7_strategy.html [in Russian].
3. Biukenen, P.Dzh. (2003). *Smert Zapada [Death of the west]*. (A. Bashkirov, Trans.). Moscow: OOO Izdatelstvo AST [in Russian].
4. Veiz-mladshii, Dzh.E. (2002). *Vremena postmoderna [Postmodern Times]*. (E. Terekhin, Trans.). Moscow: Fond «Liuteranskoe Nasledie», World Wide Printing. Retrieved from: http://tovbin.ucoz.ru/load/dzhin_ehd_vard_vejz_ml_vremena_postmoderna/5-1-0-204 [in Russian].
5. Zenkovskii, V. (2006). *Nasha epokha [Our epoch]. Khristianskaia mysl – Christian thought*, 3, 154–177 [in Russian].
6. Kyrlezhev, A. (2004). *Postsekuliarnaia epokha [Post-secular epoch]. Kontinent – Continent*, 120. Retrieved from <http://magazines.russ.ru/continent/2004/120/> [in Russian].
7. Krasnodembskii, Zd. (2000). *Na postmodernistskikh rozdorizh-zhiakh kultury [At the postmodern crossroads of culture]*. (R. Kharchuk, Trans.). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
8. Limonchenko, V. (2014). *Opyt filosofskoi analitiki antropologicheskogo diskursa v pravoslavii [Experience of philosophical analytic geometry of anthropological discourse in Orthodoxy]*. Drohobych: Vydavnychi viddil Drohobytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka [in Russian].
9. Lipovetcki, Zh. (2001). *Era pustoty: esse o sovremennom individualizme [Era of emptiness: essay about modern individualism]*. (V. Kuznetsov, Trans.). Sankt Peterburg: Vladimir Dal [in Russian].
10. Rormozer, G. (1991). *Situatsiia khristianstva v epokhu «postmoderna» glazami khristianskogo publicista [Situation of Christianity in the epoch of «post-modern» by the eyes of Christian publicist]*. *Voprosy filosofii – Questions of Philosophy*, 5, 75–86 [in Russian].
11. Uzlener, D. (2008). *V kakom smysle sovremennyi mir mozhet byt nazvan postsekuliarnym [In what sense the modern world can be adopted*

post-sekular]. *Kontinent – Continent*, 136. Retrieved from <http://magazines.russ.ru/continent/2008/136/u20.html> [in Russian].

12. Florovskii, G. (2002). Vera i kultura [Faith and culture]. In G. Florovskii, *Zatrudneniia istorika-khristianina. Vera i kultura: izbrannye trudy po bogosloviu i filosofii – Difficulties of historian-christian. Faith and culture: Select labours on divinity and philosophy* (pp. 650–670). Sankt Peterburg: RKhGI [in Russian].

13. Khabermas, Iu. (n.d.). Protiv «voinstvuiushchego ateizma». «Post-sekuliarnoe» obshchestvo – chto eto takoe? [Against «militant atheism». «Post-secular» society – what is it?]. (I. Fridman, Trans.). *Russkii zhurnal – Russian magazine*. Retrieved from <http://www.russ.ru/pole/Protiv-voinstvuyusche-go-ateizma> [in Russian].

HALUSHCHAK Maryana – Candidate of Philosophy Sciences, Senior Lecturer of the Philosophy Department named after Professor Valeriy Skotnyi, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str., 24, Drohobych, 82100, Ukraine (mary_jane_83@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5088-8701>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.36.154285>

POST-SECULAR PROJECT OF THE MODERN TIMES

Abstract. In the article the main attention is paid to the features of the post-secular situation in the postmodern worldview. Today there is a tendency for a massive increase of interest in religious discourse. This interest, acquiring forms of the mass, loses its sacred exclusive status. We have the opportunity to observe how, throughout the twentieth century, they are gradually being squeezed out of the public space and devaluating those absolute values and concepts (God, Christian love, compassion, goodness, truth, etc.) the Church has been managed successfully recently.

The Church itself loses its, previously inviolable, authority. The erosion of the limits of sacred and profane is increasing more and more. The primary religious integrity is lost. On the world stage, new non-traditional religious movements are gaining in popularity, attracting innovative methods of their work with their «believers» and building on the principle of the commercial corporation.

The crisis of religiousness experienced by modern society is a characteristic consequence of changing one ideological paradigm to

another. If the philosophical «God is dead» is characterized by the secular state of culture as the situation of the Modern, then the last third of the XXth to the beginning of the XXIth is marked by the situation of post-secularism as a new religious consciousness. The article considers the peculiarities of the formation of post-secularism as a new world situation in the life of Western European societies, which brought with it a qualitatively different attitude and a view on the socio-cultural and religious processes that take place today. The peculiarities of postmodern religious consciousness are analyzed, where post-secular tendencies are able to fully manifest themselves.

Key words: culture, death of God, sacral, profane, secularization, post-secularization, church, nonreligious consciousness, false morality, multiculturalism.

Одержано 15.08.2018